

UDK

UDC

711 (234.3) (061.3)

PRIHODNOST ALP

Simpozija v Innsbrucku in Trentu o problemih prostorskega razvoja alpskih regij

Matjaž Jeršič*

Na osnovi iniciative različnih strokovnih združenj in društev, se je v zadnjih petih letih, v posameznih alpskih državah, zvrstilo več mednarodnih simpozijev o prostorskem razvoju alpskih regij. Zanimanje za razvoj največjega in najpomembnejšega evropskega gorskega rekreacijskega območja je oživel po letu 1960, ko so rezultati posameznih proučevanj vedno jasneje dokazovali, da novejši družbenogospodarski razvoj v Alpah spremlja niz negativnih teženj. Četudi razvojne spremembe v alpskih regijah posameznih držav zaradi različnih političnih in gospodarskih razmer niso istovetne, pa je med njimi vendarle tudi precej istih ali podobnih problemov pri preoblikovanju prostora, kar pospešuje potrebo po mednarodni izmenjavi strokovnih dognanj.

V tem poročilu je povzeta vsebina, ki je bila obravnavana v preteklem letu na mednarodnem simpoziju »o problemih evropske alpske regije«, ki ga je v Innsbrucku organiziral »mednarodni Press Inštitut«, ter na simpoziju »o prihodnosti Alp«, ki ga je v Trentu, pod okriljem UNESCO-a, priredila »mednarodna zveza za ohranitev narave in naravnih virov. Obeh simpozijev so se udeležili tudi slovenski geografi, ki so v Trentu referirali o sodobnem razvoju v alpskem območju Slovenije.

Večina referatov in diskusijskih prispevkov na obeh simpozijih je dokaj kritično ocenjevala sedanji prostorski razvoj v Alpah. Pri tem pa so prišle do izraza tudi razlike glede ocene problematičnosti tega razvoja ter bodoče prostorske funkcije Alp in ukrepov za pospeševanje ali zaviranje nekaterih razvojnih teženj.

V številnih poročilih je bila v ospredju analiza tako imenovanih nasprotujočih si interesov, obravnavanih pod geslom »gospodarstvo proti pokrajini«. To geslo temelji na ugotovitvah, po katerih sedanji razvoj v Alpah pretirano usmerjajo enostranski ekonomski interesi nekaterih

* dr., sodelavec Zavoda SR za regionalno prostorsko planiranje, Cankarjeva 1, 61000 Ljubljana, YU, glej izvleček na koncu zvezka.

dejavnosti (zlasti razvoj turizma, industrije ter velikih transalpskih prometnic), pri tem pa se vse preveč zanemarjajo primarne dejavnosti, ki so »nosilke« ekološkega ravnovesja in izjemnih estetskih vrednot tega prostora ter socialni vidiki razvoja, ki so pomembni za vzpostavljanje ustreznih pogojev bivanja. Le-ti naj bi se čim bolj izenačevali s tistimi v ravninskih območjih.

Obravnavane kritične ugotovitve je možno uvrstiti v več skupin »problemov«. Med številnimi dejavniki sedanjih sprememb so najpomembnejše nove socialnogospodarske razmere, ki učinkujejo predvsem na spremembe kmetijskih in gozdarskih proizvodnih pogojev in vplivajo na hitro zmanjševanje števila kmečkega prebivalstva ter kmetij. Njihovi učinki se odražajo v hitrem zmanjševanju primarnih oblik rabe prostora. Na osnovi grobih ocen preneha z obratovanjem vsako leto več kot 350 alpskih kmetij. Njihovih kmetijskih zemljišč ne prevzemajo v obdelavo drugi kmetijski obrati. Učinki opuščanja kmetijske izrabe se odražajo v hitrem naraščanju prahe, neustreznem ogozdovanju, neugodnih spremembah vodnega režima in s tem povečani erodibilnosti ter končno tudi v zmanjševanju estetske privlačnosti kulturne alpske pokrajine. Neugodne tendence z rapidnim opuščanjem kmetijske izrabe so zlasti opazne v južnih in zahodnih območjih Alp (Italija, Francija, južna Švica). Ohranjanje kmetij s pomočjo subvencij se v oddaljenejših, »zatišnih« gorskih območjih, ki leže »vstran od življenja« in prometa, ni izkazalo za dovolj uspešno.

Turizem, ki je v mnogih alpskih območjih postal eden izmed najpomembnejših in dobrodošliih pospeševalcev razvoja, je vplival na kmetijsko strukturo in izrabo prostora precej različno. V območjih, kjer je bila vzpostavljena močnejša integracija med dejavnostmi, ki direktno služijo turizmu ter kmetijstvu (npr. s tem, da se je kmečko prebivalstvo aktivno vključilo v turistično dejavnost, in sicer z oddajanjem turističnih prenočitvenih zmogljivosti, s sodelovanjem v konzorcijih, ki grade skupno turistično infrastrukturo v kraju ali regiji in z zaposlovanjem v socialno nepodrejenih, četudi sezonskih poklicih ni prišlo do hitrega in obsežnejšega procesa deagrarizacije). V območjih, kjer pa se je razvila velika turistična industrija in sicer na povsem novih lokacijah izven vasi ter brez kakršnihkoli direktnih vezi s kmetijami, je marsikje prišlo do hitre preselitve in opuščanja kmetovanja. V zimskošportnih središčih, kjer so bile smučarske žičnice in proge v posesti posameznih nedomačih investitorjev, se je njihov interes po ohranitvi kulturne izrabe omejil le na smučarsko posebej primerna območja, kar je marsikje vplivalo na zoževanje kmetijskega gospodarjenja zgolj na pasove smučarskih »cest«.

Posebno »problemsko« skupino z močnimi negativnimi učinki na domicilno prebivalstvo, poselitev in uporabo alpskega prostora tvorijo, po mnenju številnih referentov, spremembe socialno-posedstnih razmer v območjih močnejšega turističnega razvoja. V takih območjih prehajajo zemljišča v pretiranem obsegu v posest kapitalno močnih družb ali oseb, ki zaradi ozkih ekonomskih interesov preprodajajo zemljišča tujcem ali jih zazidavajo z neustrezno lociranimi objekti. S tem pospešu-

jejo dvig stroškov za infrastrukturo, za katero pa niso pripravljeni in zaradi neustreznih predpisov tudi ne primorani kriti ustrezen del stroškov, ki ob tem nastajajo. Ti se zato prevalijo v breme občine oziroma občanov, ki sicer niso soudeleženi pri ekonomski eksploataciji teh zemljišč.

Ob stalno naraščajočem turističnem prometu je, po mnenju nekaterih poročevalcev, potrebno mnogo bolj upoštevati tudi socialne interese domicilnega prebivalstva. V celotnem alpskem prostoru se ceni število turističnih prenočitev, realiziranih v letu 1974, na več kot 200 milijonov in število dnevnih izletov na več kot 60 milijonov. Kam vodi ta trend, ilustrira primer s francoskega alpskega območja, v katerem naj bi se do leta 1985, po načrtih tako imenovane medministrske komisije za turistični razvoj francoskih Alp, število turističnih postelj povečalo od sedanjih 120.000 na 200.000. Tak turistični razvoj pa pospešuje iz leta v leto močnejšo fluktuacijo delovne sile in sezonsko invazijo domačih ali tujih gostov. Pod vplivom obeh tipov migracij se lahko domače prebivalstvo znajde v relativno podrejenem socialnem in ekonomskem položaju, zlasti v že omenjenih primerih, ko so nosilci razvoja turizma tuje družbe s svojimi ozkimi poslovnimi interesi. Podrejen položaj domicilnega prebivalstva se lahko tudi kaže v njihovem premajhnem vplivu pri planiranju razvoja in urejanju prostora. Domače prebivalstvo se mora zato vse prepogosto podrediti interesom tujcev in njihovim potrebam. V škodo domačinov se na primer zvišuje cena zemljišč, kar otežuje morebitno izboljšanje posestnih razmer v kmetijstvu. V njihovo škodo je tudi hipertrofirana in razpršena gradnja počitniških stanovanj, pretirani obseg turističnih zmogljivosti in gradnja velikih tranzitnih cest. Lokalne upravno-teritorialne skupnosti pogosto niso sposobne kontrolirati in preusmerjati naštetih teženj, ki imajo razen prostorskih problemov, tudi to negativnost, da v lokalnem okviru dostikrat le zelo malo pripomorejo k povečevanju nacionalnega proizvoda.

Vsi naštetih problemi so sicer že dalj časa predmet zanimanja in razpravljanja tako v lokalnih, kot v nacionalnih strokovnih in političnih krogih. Sprva so se nasprotniki naštetih teženj organizirali predvsem v okviru skupin za varstvo narave, ki so predlagale različne omejitvene protiukrepe. Vendar so predlagani represivni ukrepi, s pogosto emocionalno obarvanimi utemeljitvami, pomenili le »zasilno zaviranje«, ki je lahko le delno pripomoglo k ustrežnejšim in dolgoročnejšim rešitvam. Čeprav povsem brez omejitvenih ukrepov ni mogoče kontrolirati in usmerjati razvoja alpskih regij so predlogi naravovarstvenikov marsikje naleteli na ostre »protinapade«. Ugovarjale so predvsem skupine, ki so bile zainteresirane za gospodarski razvoj. Očitale so, da je namen varstva narave usmerjen v formiranje »alpskega muzeja na prostem, v katerega bi bil možen dostop le z vstopnicami«.

Iz zaključkov obeh simpozijev je razvidno, da se večinsko mnenje, kljub izraženim problemom, ki jih prinaša v Alpe novejši čas zavzema za nadaljnji razvoj in za usklajevanje gospodarskih interesov s socialnimi, estetskimi in naravovarstvenimi interesi. Pri tem naj bi se izhajalo iz naslednjih izhodišč:

— Alpska pokrajina je življenjski prostor domačega prebivalstva, v katerem morajo biti za življenje pomembne funkcije čim bolj enakovredne tistim v ostalih območjih. Alpe so kulturna pokrajina, ki je pod vplivom družbenega razvoja podvržena procesom spreminjanja. Urejanje kulturne pokrajine ni možno ob ohranitvi tradicionalnih struktur. Iskati je treba ustrezno pot med interesi nadaljnjega gospodarskega razvoja in ustrezno izrabo prostora po eni strani ter ustrezno zaščito naravnih danosti po drugi strani. Razvoj alpskega prebivalstva je namreč odvisen od izboljšanja stanovanjskih, delovnih, izobraževalnih, prometnih, rekreacijskih in oskrbovalnih razmer (preskrba s pitno vodo, energijo, potrošnimi dobrinami itd.) ter prometnih vezi do večjih središč, kar vse terja tudi tehnične posege in usklajevanje z zahtevami gospodarskega razvoja.

— Alpska pokrajina je prednostno območje za rekreacijo prebivalstva iz drugih, razmeroma oddaljenih območij. Zato mora prevzemati funkcije, ki so v korist širšega izvenalpskega prostora. Glede na to je potrebno, da se pri opredelitvi razvoja Alp upoštevajo tudi te potrebe in se na tej osnovi na novo ovrednotijo funkcije Alp. S tem v zvezi je potreben nadzor in usmerjanje dotekajočega kapitala, ki sicer lahko v temeljih podira socialna in ekološka ravnovesja. Domačemu prebivalstvu je treba omogočiti, da bo alpske vrednote ustrezno varovalo ter nadzorovalo vpliv kapitala oziroma investicij in njihove učinke na prostor.

— Zaradi občutljivih ekoloških razmer je treba alpske pokrajine obravnavati s posebno pozornostjo. Ekosistemi v alpskem prostoru so posebej občutljivi, vsako podiranje dosedanjega ekološkega ravnovesja lahko neposredno ogrozi obstoj in razvoj posameznih območij. Pri posegih v prostor je na tej osnovi potrebno hkrati usklajevati vse vidike planiranja. Doslej je bila vse preveč pogosto zanemarjena presoja, kakšna je zmožljivost uporabe prostora, kakšne so potrebe po varovanju narave in naravnih virov ter kako usklajevati socialne in ekonomske potrebe glede na ekološke razmere. Na osnovi teh presoj naj bi se pri urejanju in varovanju naravnega potenciala uporabljali tudi restriktivni ukrepi. Za snovanje parkov in rezervatov so pomembne nove pravno-sistemske osnove, ki urejajo pristojnost do nadzora, vzdrževanja in urejanja prostora. Pri snovanju naravovarstvenih območij je potrebno upoštevati eksistenčne osnove domačega prebivalstva ter nujnost njegovega soodločanja.

Razvoja v našem alpskem območju ni možno poistovetiti z razvojem v drugih regijah, saj dejavniki in učinki niso enaki. Glede na naše specifične družbene razmere, zlasti na področju socialno-posestnih in lastniških razmer, možnosti za investiranje, vloge planiranja, manj intenzivnega turističnega razvoja, drugače organiziranega gospodarjenja z gozdovi itd., številni na obeh simpozijih obravnavani problemi niso tak pereči. Vendar pa je tudi v našem alpskem območju niz problemov in dilem, za katere še niso postavljena izhodišča in cilji ter izdelani razvojni programi. Tako npr. manjkajo programi o nadaljnjem usmerjanju kmetijske izrabe ali predlogi posameznih dejavnosti o uporabi pro-

stora, kar bi omogočilo opredelitev, kakšna naj bo raba zemljišč in ktere dejavnosti naj imajo prednost. Sele to bi olajšalo reševanje različnih sporov, ki obstajajo npr. glede hidroenergetske izrabe, vodnih akumulacij, turističnih naprav ali prometnih objektov, in ki so večidel v nasprotju z interesi varstva narave. Vendar razreševanje teh vprašanj že presega namen tega poročila.

THE FUTURE OF THE ALPS

Matjaž Jeršič

(Summary)

The article reports on the proceedings of two international symposiums, in Innsbruck dealing with the »Problems of Alpine Region«, organized from »International Press Institute« and in Trento, arranged under protection of UNESCO from the »International league for Nature and Natural Sources Protection« and treating the »Future of the Alps«.

In the foreground of many reports it was noticeable the emerging contrariety between the economical interests and efforts for preservation of landscape. It was stated, that for the present development in the alpine regions an excessive onesided orientation towards economical activities is significant (development of tourist traffic, of industrial plants, big alpine thoroughfares). Meanwhile the primary activities are too much neglected although those ones form the right basis for environmental balance and increase the aesthetical value of these spaces; upon favourable natural conditions the further social development is dependent, creating appropriate living conditions not too much different from those in lowland.

The conclusions of both symposiums make evident, that the opinion prevailed, that in spite of all arousing present problems concerning the future of Alps in the further development the economical interests must be coordinated with the social, aesthetical and natural preservative demands. The following viewpoints are to be taken into account:

— For the resident population in the alpine regions the same vital conditions of life must be created as in other regions. The Alps are cultivated spaces undergoing all processes of alternations connected with social development. The regulations of the spaces and taking into account an adequate standard of life of the inhabitants are not possible by preserving of traditional structures.

— The alpine regions are of first-rate importance for recreation of people from other parts of the country and other countries and have to assume therefore many functions to be of use for other regions.

— Both above mentioned functions must be treated with particular carefullness so in arranging as in planning these matters regarding the very delicate environmental conditions of the alpine region. Ecologic systems in the Alps are particularly sensitive because all kinds of violation of the existent environmental balance could directly threaten the existence and the development of particular region.

It would be wrong to identificate the development in slovene alpine region with that in other regions because the facts and the effect are not equal. Many of the treated problems on both symposiums in our country are not so urgent with regard on our specific social circumstances, especially concerning rights of possession and private property, conditions of investments, possibilities of planning, less intensive development of tourism, better managing with forests and similar. Nevertheless in our alpine regions many problems and burning questions are not solved yet, it is necessary to survey them and state the points of view, to fix the aims and programmes of action.